

“союз сільських шкіл”, вони домоглися від влади визнання своїх закладів як офіційних і після закінчення цих шкіл випускники мали право вступе в університет.

Таким чином, утворивши на початку ХХ ст. альтернативу тогочасній догматичній школі, німецькі педагоги-реформатори зуміли створити ґрунт для освіти і виховання особистості нової генерації, що орієнтувалась у тогочасному суспільстві, була високоерудованою, фізично розвиненою, мала різнобічні трудові навички, володіла мистецьким смаком. Це вдалось зробити завдяки перегляду підходів до виховання і навчання учнів, а саме:

- учень почав сприйматись як основна дійова особа навчального процесу;
- вчитель із керівника навчальним процесом перетворився на його організатора;
- педагог став для своїх вихованців другом, старшим наставником.

Новий підхід до місця учня і вчителя в навчальному процесі дав можливість виявити в ранньому віці схильності дітей до того чи іншого заняття і розвивати їх. Робота з учнями за інтересами дозволила інтенсифікувати навчально-виховний процесі сприяла більш глибокому і ґрунтовному вивченню матеріалу за спеціальністю. Поглиблення зв'язку середньої школи із закладами професійної освіти і вищими навчальними закладами значно підвищило ефективність підготовки фахівців і сприяло кращому вибору професії учнями ще на шкільній лаві. З цих засад німецький досвід видається нам можливим для використання нині у процесі реформування вітчизняної системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. — М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1995. — 496 с.
2. Барило О. А. Ідеї вільного виховання в реформаторській педагогіці кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — К., 2004. — 20 с.
3. Бондаренко Т. Проблеми підготовки дітей до школи в історії зарубіжної і вітчизняної педагогічної думки // Рідна школа. — 2003.— №9. — С. 70–73.
4. Белова С. А. Проблема гуманізації шкільного навчання у спадщині Бременської педагогічної школи на початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — Харків, 2003. — 22 с.
5. Духавнева А. В. История зарубежной педагогики и философии образования. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. — 480 с.
6. Кей Э. Век ребенка. — М.: Изд. т-ва И. Д.Сытина, 1910. — 261 с.
7. Образцова Л. В. Гуманистическая педагогика Германии конца ХІХ — начала ХХ вв. (1870–1933 гг.): Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. — М., 2003. — 446 с.
8. Перетятко О. В. Ідеї реформаторської педагогіки в діяльності початкових і середніх шкіл Харківської губернії (1890–1917). Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — Харків, 2001. — 17 с.
9. Токарева Т. С. Педагогічна діяльність та педагогічна спадщина Георга Кершенштейнера (1854–1932). Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — Кіровоград, 2002. — 367 с.

Анна РОМАНОВСЬКА-ТОЛОЧКО

“ШКОЛА УСПІШНОГО ВИХОВАННЯ” — АВТОРСЬКА ПРОГРАМА ПСИХОЛОГО ОСВІТНІХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ БАТЬКІВ

Батьки у своєму прагненні виховати дитину психічно і фізично здоровою людиною використовують різні методи і засоби виховання, які не завжди бувають відповідними, а інколи й не враховують дійсні потреби і прагнення дитини. Так відбувається тому, що знання, якими володіють батьки, дуже фрагментарні, а, отже, більша частина їх педагогічних зусиль має незапланований та інтуїтивний характер і не дає змоги уникнути багатьох помилок [4].

Допоміжним засобом у цій ситуації могло би бути проведення психологічно-педагогічного навчання для батьків з метою поглиблення їх знань про виховання дитини. Ці знання, збагачуючи виховну свідомість, виконують профілактичну і допоміжну функції. Якщо знання подаються вчасно, то вони діють як профілактика виховних помилок, а не виправлення їх наслідків, що може бути значно складніше і менш ефективно.

Деякі психологи і педагоги стверджують, що батьки здобувають педагогічні знання тоді, коли їх дитина починає вчитись у школі, тобто на кілька років пізніше, ніж потрібно. Внаслідок

цього батьки встигнуть від моменту народження дитини до 7-го року життя допуститися багатьох, часто невиправних виховних помилок.

Визнаючи важливість і необхідність проведення педагогічної освіти для батьків, а також враховуючи непривабливість і неефективність існуючих її форм, ми спробували опрацювати авторську програму занять із батьками. Вона називається “Школа успішного виховання”. Побудована на базі принципу психології суспільного спілкування, витоки якого в гуманістичній психології. Основним положенням є трактування дитини як повноцінної людини, тобто визнання за нею усіх людських прав, і визнання, що стосунки “батьки — дитина” не відрізняються від інших міжособистісних зв’язків [1; 2; 3]. Програма “Школа успішного виховання” затверджена Польським психологічним товариством як освітня програма для батьків і Відділом здоров’я як профілактика першого ступеня у протидії залежності дітей і молоді.

Реалізація програми має такі цілі:

- демонстрування батькам, яких помилок вони допускаються у вихованні своїх дітей;
- усвідомлення ними наслідків шкідливого виховного впливу;
- ознайомлення з новими, конструктивними методами виховання та вирішення конфліктів;
- вироблення відповідної поведінки та успішних способів спілкування з дітьми;
- надання допомоги у вирішенні конкретних виховних проблеми.

Заняття проводяться в малих групах у формі дискусійних майстер-класів за вказаною нижче тематикою та дібраними до них пізнавальними і практичними цілями.

I. Вплив почуттів дитини на її поведінку.

1. Показ способів реагування на повідомлення дитини про свої почуття — презентація традиційної та правильної поведінки.

2. Навчання розпізнавати і називати почуття дитини.

II. Заохочення дитини до взаємодії як метод подолання проблем.

1. Ознайомлення із значенням і позитивними сторонами взаємодії батьків з дітьми в щоденних контактах.

2. Тренування різних способів заохочення дитини до співпраці.

III. Різні стилі спілкування батьків з дітьми.

1. Виявлення неефективних повідомлень батьків і наслідків поганого спілкування.

2. Вправи на вираження власних почуттів у формі висловлювання “Я”.

IV. Покарання.

1. Демонстрація наслідків дії з позиції авторитету і батьківської влади (наслідки покарання).

2. Висловлення пропозицій впливу замість покарання.

V. Вирішення конфліктів методом “без переможених”.

1. Ознайомлення з методом вирішення конфліктів “без поразок”, його суттю, вадами і перевагами.

2. Навчання вищезазначеного методу на конкретних випадках (заявлені проблеми).

VI. Заохочення до самостійності.

1. З’ясування, яке значення має самостійність у житті дитини і якими є наслідки її відсутності.

2. Виявлення конкретних способів заохочувальних дій, які обумовлюють у дитини самостійність.

VII. Значення похвали у розвитку особистості дитини.

1. Визначення похвали як основи у формуванні позитивного й реалістичного уявлення про себе.

2. Формування вміння конструювати правильну похвалу.

VIII. Явище відігрівання ролей дітьми.

1. Демонстрація причин і наслідків відігрівання ролей дитиною.

2. Подання батькам конкретних дій, які допомагають дитині звільнитися від відігрівання ролі.

IX. Брати і сестри — друзі чи вороги?

1. Показ батькам ролі, яку вони відіграють у формуванні взаємних стосунків між рідними братами і сестрами.

2. Тренування поведінки, що протидіє виникненню суперництва серед братів і сестер.

X. Робота над індивідуальними випадками.

Заняття, які проводяться в рамках курсу, відбуваються раз на тиждень і тривають 2 години. Весь цикл “Школи успішного виховання” реалізується впродовж двох місяців. Передання батькам знань відбувається переважно активними методами. Домінуючою формою занять є практичні вправи. В них беруть участь усі батьки. Під час цих вправ батьки мають можливість перевірити ефективність висловлювань, які вони часто скеровують до своїх дітей, і методів, котрі застосовують стосовно них, а також можуть випробувати на собі способи поведінки, запропоновані особою, що проводить заняття.

Навчання батьків не закінчується тоді, коли вони повертаються додому, навіть навпаки — тут починається його другий етап. Батьки після кожного заняття отримують так зване “домашнє завдання”, яке полягає в застосуванні у своїй сім’ї набутих знань і вмінь.

Початок наступних занять відводиться на обговорення індивідуального досвіду, пов’язаного із втіленням нової виховної практики в життя. Метою розпочатих досліджень було запропонувати батькам психологічну освіту у формі майстер-класу та вивчення їхньої думки про заняття, в яких вони брали участь.

Для реалізації вищеназваної мети було поставлено дослідницькі питання:

1. Чи батьки відчувають потребу поглиблення своїх знань щодо правильного виховання дитини?

2. Якою є думка батьків про психолого-освітній курс “Школа успішного виховання”?

3. Чи знання й уміння, набуті під час занять, вплинули на покращення спілкування та зв’язок із дитиною?

Дослідження проведено в 2006 р. Застосовані такі наукові методи, як квазі-експеримент і діагностичне опитування. Вони полягали у проведенні психолого-освітніх занять для батьків, котрі перед початком і закінченням курсу пройшли анкетне дослідження.

Заняття проводились у трьох базових школах (6 класів) м. Вроцлава, а група батьків, яка брала в них участь, нараховувала 98 осіб (81 мама і 17 батьків).

Особи, що брали участь в заняттях “Школи успішного виховання”, — це батьки, котрі скаржилися на різні проблеми з дітьми, вирішити які вони намагались, як правило, репресивними методами, що не давало бажаних результатів. У зв’язку з цим батьки відчували значну неефективність і незадоволення власними виховними діями щодо дитини. Це також було головною причиною їх участі в заняттях. Усі батьки мали надію, що проходження курсу допоможе їм вирішити власні виховні проблеми.

У групі досліджуваних не було жодної особи, котра б не мала клопотів з дитиною, тому курс трактували як нагоду розширити свої знання з метою профілактики. Тут підтверджується дуже поширений принцип виховної короткозорості батьків, який полягає у відсутності вміння передбачувати. Батьки проявляють безтурботність до появи виховних труднощів і шукають допомоги лише тоді, коли вона вже необхідна, а не тоді, коли проблемам можна було запобігти.

Особи, котрі відвідували заняття “Школи успішного виховання”, вперше у житті брали участь у зустрічах такого типу. Спочатку вони не приховували свого подиву, обумовленого зовсім іншою формою подання знань, яка відрізнялася від відомих їм форм. З плином часу у батьків можна було помітити все більшу свободу, активність, відкритість, а також спонтанність реакції.

Батьки загалом позитивно оцінювали спосіб проведення занять і порушували тематику. Дещо різнилися думки про час тривання курсу. Більшість осіб вважала кількість зустрічей достатньою, однак решта мала певні застереження. Одні стверджували, що потрібні би були додаткові години на індивідуальні поради, інші казали, що треба продовжити тривалість окремих занять. У групі батьків не знайшлося жодної особи, котра визнала би навчання надто тривалим (рис. 1), незважаючи на те, що курс складався з десяти занять, які проводились упродовж двох місяців.

Дуже красномовним елементом думки батьків були їх висловлювання про придатність отриманих знань. Користь від курсів можна віднести до кількох категорій. По-перше, багато осіб усвідомило суть виховних помилок, яких вони припускаються, а також частоту своєї

невідповідної поведінки. По-друге, у великій кількості батьків відбулася зміна в способі сприйняття дитини. По-третє, значна частина батьків під час застосування нового виховного впливу помітила покращення своїх стосунків з дітьми.

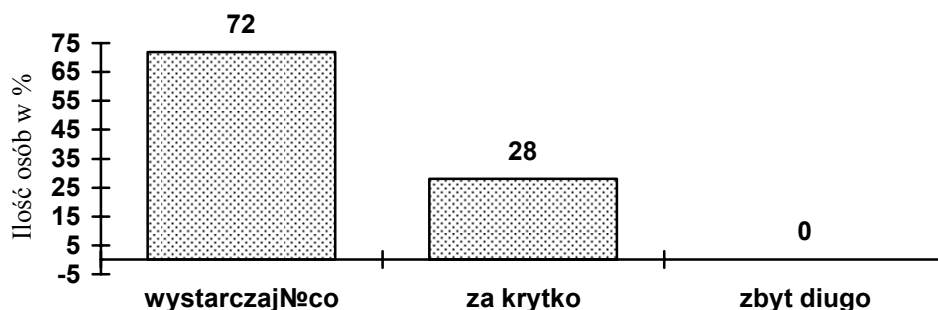

Рис. 1. Думка батьків про час тривання курсу.

Серед допущених виховних помилок батьки найчастіше відзначали:

- застосування покарання і “забування” про нагороду;
- зауваження винятково негативної поведінки і рис дитини та не звертання уваги на її позитивні якості, зусилля й старання;
- відсутність уміння вести конструктивну розмову;
- неправильний спосіб вирішення конфліктів;
- відсутність розуміння проблем дитини або вирішення їх замість дитини;
- трактування дитини як предмета.

Багато батьків усвідомили, що не сприймали своїх дітей як повноцінних людей, ставилися до них інакше, ніж до дорослих, висловлювали твердження, зауваження і думки, яких щодо себе не терплять і, як правило, не застосовують у контактах з іншими дорослими. Для значної кількості осіб діти були об’єктом зривання злості, фрустрації та втоми. Навчившись розпізнавати і називати власні почуття, вмюючи розрізняти почуття первинні і вторинні, батьки зменшили кількість такої поведінки.

Переважна більшість батьків була переконана, що допомогти дитині — це означає вирішити її проблеми, оскільки вона не може самостійно цього зробити. Вже перші спроби активного слухання дали змогу помітити, що батьки зауважили в дітей величезні можливості давати собі раду з власними труднощами і те, що діти спроможні запропонувати такі рішення, які би дорослим часто не спали й на думку. Це стосується також проблем і конфліктів, які з’являються між рідними братами і сестрами.

Серед батьків панувало загальне переконання, що дитина змінює свою поведінку лише внаслідок наказів, заборон та інших покарань і що без такої практики вона не буде врахувати потреби дорослих. Великою несподіванкою для багатьох осіб було відкриття, що висловлюванням типу “Я” можна значно ефективніше впливати на поведінку дитини.

Зміна способу звертання, уникання так званих комунікативних блокад стала причиною того, що діти більш охоче розмовляли з батьками, ставали щирішими і відвертішими. Батьки помічали також явне покращення стосунків з дітьми від моменту, коли вони намагалися бути добрими слухачами і пробували вирішити конфлікти на засадах компромісу.

Звичайно, не всі батьки досягли значних успіхів унаслідок застосування нових виховних методів. У деяких з них подані принципи виховання натикалися на опір, порушували їх бачення й погляди на тему виховання дитини і роль батьків у цьому процесі. Ця частина була настроєна дуже скептично щодо різних пропозицій і, як правило, відмовлялася від їх застосування після перших невдач.

Батьки висловлювали різні думки про ступінь складності запропонованих їм способів виховної поведінки з дитиною. Кожна друга особа вважала їх достатньо складними, але за бажання можливими для опанування. Інші вважали їх легкими або неможливими для застосування (рис. 2).

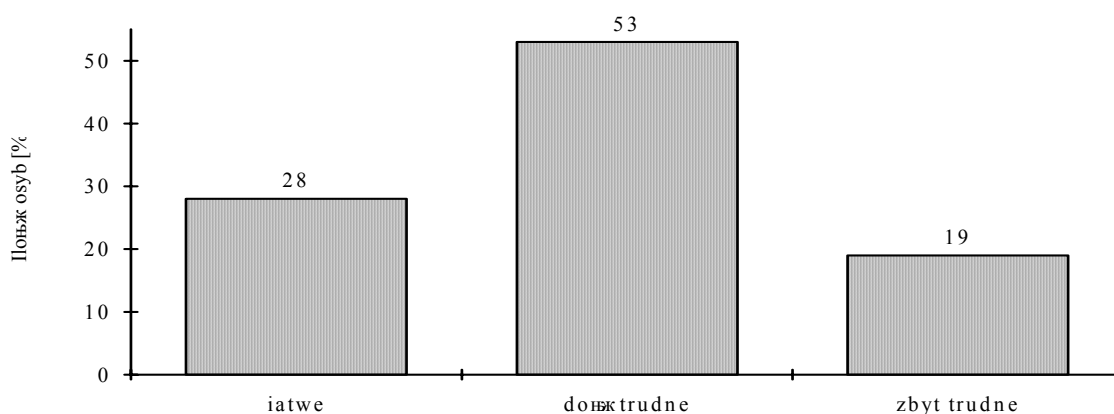

Рис. 2. Оцінювання ступеня складності пропонованих виховних методів.

Диференційованою була оцінка батьками впливу нових виховних методів на ситуацію в їхніх сім'ях. Помітного покращення стосунків з дітьми досягли кожні десяті мама чи тато. Часткове покращення настало у більшості батьків, які брали участь в заняттях. Решта відзначила відсутність будь-яких позитивних змін. Ні в одному випадку не зафіксовано погіршення сімейної ситуації (рис. 3).

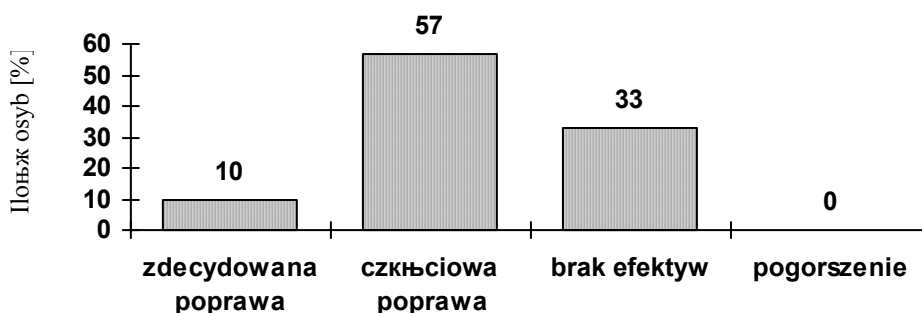

Рис. 3. Вплив нового виховного підходу батьків на зміну стосунків з дитиною.

Застосування виховних методів, які базуються на принципах гуманістичної психології, вимагає від батьків багато зусиль і щирого бажання. Однак передусім необхідно критично і розважливо глянути на власну особу та зробити висновки із своєї поведінки щодо дитини. Зауваження власних помилок — це вже половина успіху. Якщо ж частина батьків-слухачів і не застосувала на практиці пропоновану нами техніку спілкування з дітьми, то, можливо, хоча б частково змінила спосіб бачення і трактування дитини.

На підставі зауважень і думок осіб, які брали участь в заняттях “Школи успішного виховання”, можна зробити певні загальні висновки про поведінку батьків.

Багато з них ставиться до дітей невідповідно не тому, що любить бути авторитарним, отримує задоволення від покарань, наказів чи контролю, а тому, що не вмів інакше. Вони повторюють способи поведінки своїх батьків і вчителів, бо ніхто не показав їм іншого способу впливу.

Батьки звертаються до дітей способом, який зачіпає гідність, ображає та сердить останніх, не тому, що це дає їм задоволення, а тому, що вони не задумуються над тим, що це може бути для дитини принизливим, болісним і неприємним. Батьки борються з дітьми безперервно і за все не тому, що люблять боротися, а тому, що переконані: коли програють, то втрачуть свій авторитет і не матимуть можливості впливати на дітей. Вони хочуть, щоб діти були відповідальними та самостійними, але водночас роблять усе, щоб їх “поневолити”. І чинять так найчастіше в ім'я любові та забезпечення дитині щасливого дитинства.

Отже, проведення з батьками майстер-класу за програмою “Школи успішного виховання” виявилось вдалим заходом. Курс схвально сприйнятий батьками, дав їм можливість задуматися над собою та в багатьох випадках став причиною значного або хоча б часткового покращення стосунків з дітьми.

Зате певною невдачею в реалізації програми можна вважати незначну кількість осіб, які відважилися взяти участь у запропонованих їм заняттях. Відсутність зацікавлення батьків підвищенням власної виховної кваліфікації за допомогою участі в спеціально організованих для них зустрічах може мати кілька причин.

По-перше, педагогічна освіта для батьків, що проводилася в школах, ніколи не користувалася великим успіхом з огляду на форми і зміст запропонованих знань. Вона організовувалася під час періодичних зустрічей з батьками, де вчителі проводили для них лекції та бесіди, які сприймалися батьками як непотрібне продовження часу зборів. Напевно, ця невдала форма освіти батьків дала свої результати у вигляді неприйняття того, що пропонує школа.

По-друге, пропозиції школи на цю тему нині мізерні. Батьки теж не налаштовані використовувати ці пропозиції, тож коли з’явиться якась пропозиція, вони ставляться до неї скептично і не проявляють бажання брати в ній участь.

Крім того, відсутність зацікавлення батьків поглибленням своїх знань на тему виховання дітей впливає з відсутності таких традицій у нашому суспільстві і мало усвідомленої необхідності праці над собою. В західних країнах люди часто об’єднуються в групи, в яких або спільно вирішують проблеми, що їх турбують, або працюють над вдосконаленням своєї особистості. У Польщі такі течії почали з’являтися недавно, вони ще мало розрекламовані і модні тільки в деяких середовищах.

Мабуть, є й інші причини небажання батьків працювати над своїми виховними вміннями. Відсутність часу, перевантаження обов’язками, сучасний життєвий темп і пов’язана з ним втома обумовлюють те, що така сфера життя, як виховання дитини, залишається на узбіччі батьківської діяльності. На жаль, наслідком такого підходу до виховання є збільшення різних порушень у поведінці дітей, емоційні проблеми і труднощі пристосування, наслідки яких можуть бути серйозними та далекосяжними. В зв’язку з цим необхідно задуматися про залучення значно більшої кількості батьків до освітніх занять. Це, безумовно, дуже складне завдання, але не неможливе.

Здається, що найлегше залучити батьків дітей, які розпочинають навчання у першому класі, і запропонувати їм цікаві форми психологічної освіти. Батьки, котрі вперше посилають дитину в школу, як правило, мають багато побоювань і сумнівів. Отже, для того, щоб їх розвіяти, вони погодилися би брати участь у заняттях на теми виховання.

Іншим важливим фактором на користь того, щоб проводити психолого-освітні заняття для батьків першокласників, є те, що курс, пройдений вчасно, є профілактичним, а проведений у пізніший період має насамперед допоміжний характер. Крім того, батьки, котрі візьмуть участь у добре організованих таких заняттях у перший рік навчання своєї дитини, матимуть закодовану в свідомості інформацію, що школа надає допомогу у вирішенні виховних проблем, а тому існує велика ймовірність того, що у разі необхідності вони звернуться за цією допомогою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Faber A., Mazlish E. Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby 1. dziecko nas mówiło, GWP, 1995, Gdańsk.
2. Faber A., Mazlish E. Rodzeństwo bez rywalizacji, GWP, 1997, Gdańsk.
3. Gordon T. Wychowanie bez porażek, PAX, 2002, Warszawa.
4. Woititz J. Wymarzone dzieciństwo, GWP, 2000, Gdańsk.